

УДК 81-13

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.27.2.29>

СТРАТЕГІЇ ТА МЕТОДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

STRATEGIES AND METHODS OF TRAINING FUTURE TRANSLATORS

Клюфінська І.М.,

orcid.org/0000-0003-2872-8557

доцент кафедри філології та перекладу

Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Статтю присвячено дослідженню проблеми вибору стратегій та методів навчання при підготовці фахівців з перекладу, визначенню об'єктів навчання, цілей, а також застосуванню методології, механізмів навчання, педагогічних потреб, переваг одного методу над іншим. Проведено аналіз перекладацької компетентності. Під час навчання перекладу існує певна тенденція розвивати стратегії, специфічні для перекладу рідною мовою. Переклад іноземною мовою традиційно використовувався у викладанні мови з єдиною метою вдосконалення знань з іноземної мови. Досліджено основні компетенції майбутнього перекладача, вибір цілей і методів навчання, які є специфічними для розвитку цих навичок та основних принципів навчання перекладу. Існує багато різних педагогічних підходів до того, яку форму має мати навчання в аудиторії. Перший полягає в розрізненні «компетентності перекладу» та «компетенції перекладача». Схематично підготовка перекладача стосується переважно лінгвістичних навичок, необхідних для перекладу вихідного тексту цільовою мовою (перекладацька компетенція), набуття яких буде систематично поєднувати інструкції теоретичного та практичного характеру. Навчання перекладача, з іншого боку, більшою мірою пов'язане з макроконтекстом і включає потребу студентів набути великої кількості міжособистісних навичок і ставлень (перекладацька компетентність), крім того, суто мовно-технічних навичок. Концепція навчання перекладу передбачає, що студенти готові вирішувати заздалегідь визначені проблеми за допомогою попередньо встановлених або «засвоєних» процедур. Такий підхід буде спрямований на відтворення робочих ситуацій в аудиторії та якнайбільше підходить для задоволення нагальних потреб галузі. Особливо важливими є теоретичні дослі-

дження у педагогіці перекладу. Педагогіка має націлюватися на три навички майбутніх перекладачів: обізнаність, рефлексивність, винахідливість.

Багато моделей, розроблених в останні десятиліття, базуються на визначенні навичок, якими повинен володіти професійний перекладач. Перекладацька компетентність як динамічний процес складається з серії взаємодіючих і взаємозалежних компонентів. Саме з моделі перекладацької компетенції можна визначити цілі навчання.

Ключові слова: підготовка перекладачів, стратегія навчання, метод навчання, компетенція, навичка, майстерність перекладу.

The article is devoted to the study of the problem of choosing strategies and methods of training translation specialists, determining the objects of training, goals, as well as the application of methodology, mechanisms of training, pedagogical needs, advantages of one method over another. An analysis of translation competence has been carried out. When teaching translation, there is a certain tendency to develop strategies specific to native language translation. Translation into a foreign language has traditionally been used in language teaching with the sole purpose of improving knowledge of a foreign language. The main competencies of a future translator, the choice of goals and training methods that are specific for the development of these skills and the basic principles of translation training have been studied. There are many different pedagogical approaches to the form a classroom learning should take. The first is to distinguish between "translation competence" and "translator competence". Schematically, the translator's training concerns mainly the linguistic skills necessary for the translation of the source text into the target language (translation competence), the acquisition of which will systematically combine instructions of a theoretical and practical nature. Translator's training, on the other hand, is more macro-contextual and involves the need for students to acquire a large number of interpersonal skills and attitudes (translation competency) in addition to purely linguistic and technical skills. The concept of translation education assumes that students are prepared to solve predetermined problems using pre-established or "learned" procedures. This approach will be aimed at reproducing working situations in the classroom and is most suitable for meeting the urgent needs of the industry. Theoretical studies in translation pedagogy are especially important. Pedagogy should aim at three skills of future translators: awareness, reflexivity, ingenuity.

Many models developed in recent decades are based on defining the skills a professional translator should possess. Translation competence as a dynamic process consists of a series of interacting and interdependent components. It is from the model of translation competence that the learning goals can be determined.

Key words: training of translators, learning strategy, learning method, competence, skill, mastery of translation.

Постановка проблеми. Практичне навчання перекладу, щоб бути справді ефективним, має прагнути передавати організовані та продумані знання, одночасно розвиваючи вміння аргументовано перекладати. Навчитися перекладати на університетському рівні означає, серед іншого, навчитися розмірковувати над текстами, робити їх ретельний аналіз, щоб виявити численні підводні камені, які вони приховують, і правильно інтерпретувати значення, яке ці тексти передають; навчитися диференціювати мови на всіх рівнях обробки та впроваджувати оперативні стратегії для міжмовної передачі; навчитися максимально використовувати ресурси цільової мови та оволодіти технікою письма.

У випадку професійної діяльності перекладача, важко говорити про навчання перекладу іноземною мовою взагалі. Важливо говорити про переклад іноземною мовою, вказуючи, яка мова є цільовою, яка є мовою оригіналу, географічне положення, у якому здійснюється переклад, академічні вимоги та рівень студентів. Таким чином, відповідно до реального академічного контексту та специфіки ринку, можна вирішити, чого навчати та як цього навчати.

В аудиторії викладач перекладу має завдання керувати рефлексією студентів, що працюють з текстом, який потрібно переформулювати іншою мовою. Крім того, важко зрозуміти, як це відображення може бути виконано ефективно без

концептуальних інструментів, без арсеналу технічних термінів, що використовуються для позначення фактів мови, когнітивного процесу перекладу, процесів переходу від однієї мови до іншої. Наявність точної метамови є обов'язковою умовою для належного викладання перекладу в університеті та для врахування специфічної природи цієї складної діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій. Чимало наукових розвідок присвячено питанню підготовки перекладачів, освітніх програм, вибору стратегій та методів навчання. Різні автори прагнуть узгодити свої дослідження з різними течіями думки в педагогіці. Ж. Деліль [4, с. 153], Ж. Дансетт [2, с. 70; 3, с. 66–71], Д. Гуадек [8, с. 189], М. Корміє [1, с. 679], А. Пім [13, с. 25], Ф. Плассар [12, с. 180], М. Руло [14, с. 233] та багато інших дослідників підкреслюють важливість прагматичних ситуацій спілкування, методи кооперативного навчання, ідею командної роботи для покращення загального навчання, роль, яку відіграє сам студент у розвитку його власних навичок і навичок групи, в той час як потужна соціоконструктивістська течія розглядає акт навчання як соціальний акт, у якому студент будує свої знання на основі своїх попередніх знань, свого досвіду та мотивації.

Декілька авторів зробили свій внесок у підживлення рефлексії, яка ґрунтується, перш за все, на самій практиці перекладу, осо-

бливо в професійному контексті (К. Дюрє [6, с. 127], А. Пім [13, с. 27], Д. Гуадек [8, с. 193], Ж. Деліль [5, с. 69], Д. Кіралі [9, с. 1099], М. Корміє [1, с. 680]). Р. Лароз [10, с. 169] вказує на те, що різні педагогічні підходи сприяли еволюції викладання перекладу.

Ж. Деліль [5, с. 111] стверджував, що хороший перекладач повинен оволодіти чотирма видами навичок:

- лінгвістична компетенція, яка відповідає знанням відповідних мовних кодів;
- енциклопедична компетентність, яка є знанням речей і світу, всього, що становить наш фізичний або ментальний всесвіт;
- компетентність розуміння або здатність розуміти та інтерпретувати текст;
- компетенція повторного вираження або здатність повторити іншою мовою те, що було зрозуміло за допомогою техніки вираження та письма.

Для Д. Кіралі [9, с. 1101] компетенція перекладу складається з трьох видів знань і навичок: знання контексту, в якому відбувається переклад; лінгвістичні, культурні та тематичні знання мовою оригіналу та мовою перекладу; уміння використовувати психолінгвістичні, інтуїтивні та аргументовані процеси, щоб сформулювати цільовий текст і перевірити, чи він відповідає вихідному тексту.

Опираючись на наукові дослідження, можемо стверджувати, що перекладацька компетенція складається з п'яти компетенцій: комунікаційна компетенція обома мовами; екстралінгвістична компетенція (енциклопедичні, культурологічні, тематичні знання); навик передачі; професійна компетентність; стратегічний навик.

Щоб визначити перекладацьку компетенцію, важливо відрізнити її від двомовної компетенції. Вона складається з комбінації двох видів знання: епістемічного знання (знання обох мов, культурного, енциклопедичного та тематичного); операційні знання трьох видів (отримання технічного завдання, створення проєкту перекладача та виготовлення перекладу, оцінка особистих здібностей, оцінка потреби в документації та її використання); знання видавничої техніки.

Постановка завдання. Будь-яка дисципліна, будь-яка сфера діяльності, будь-яка галузь знань має свою термінологію. Навчання перекладу не є винятком. Його метамова записує, розрізняє, аналізує, поєднує, класифікує, упорядковує поняття та факти, процеси та методи, правила, принципи та закони, корисні для викладання та навчання перекладу. Метамова – це аргументований дискурс про обмежений об'єкт дослідження.

Який дискурс проводиться під час практичного навчання перекладу в аудиторії. Яку термінологію викладач використовує для аналізу та опису явищ перекладу. Використана термінологія може визначити його спосіб викладання.

Педагогіка – це пошук відповідності між процесом навчання та цілями навчання, яких ми прагнемо досягти, цілями, визначеними потребами студентів. Для ефективного навчання, який полягає у розвитку здатності перекладати, необхідно мати метамову, щоб описати складну операцію міжмовної передачі. Будь-яке навчання перекладу ґрунтується на аналізі, оскільки практика перекладу передбачає незліченну кількість виборів: вибір відповідного значення, вибір правильного слова, вибір відповідної синтаксичної структури, вибір правильного мовного реєстру, вибір стилю тощо.

Виклад основного матеріалу. Переклад – це процес інтерпретації та комунікації для переформулювання тексту, який відбувається в соціальному контексті, що передбачає врахування трьох факторів: розумового процесу, тексту та комунікативного акту.

Перекладач, щоб створити текст метомовою з оригінального тексту іншою мовою, повинен спочатку зрозуміти зміст, який передає оригінальний текст, а потім переформулювати його іншою мовою. Процес перекладу включає не лише вміння зрозуміти та повторно висловити, але й вибір методу та використання стратегій перекладу. Що стосується стратегій, то це процедури, свідомі чи несвідомі, вербальні чи невербальні, які перекладач використовує для розуміння (розмежування основної та другорядної ідей, виявлення їхньої послідовності, пошук інформації тощо) і переформулювання тексту (перефразування, повторний переклад, уникання слів і конструкцій, що нагадують оригінал, тощо).

Перекладач не є звичайним одержувачем оригінального тексту чи звичайним відправником тексту метомовою, йому необхідно оволодіти певними стратегіями для вирішення проблем, з якими він стикається, відповідно до методу, який він вибере.

Розрізняють чотири різні методи:

- метод інтерпретації-комунікації полягає в перекладі сенсу оригінального тексту та збереженні функції, а також жанру оригінального тексту, щоб справляти той самий вплив на одержувача цільового тексту;

- дослівний метод полягає в дослівному перекладі, коли метою є відтворення оригінальної мовної системи або форми оригінального тексту;

– вільний метод полягає у збереженні інформації та функції оригінального тексту, але змінюючи семіотичні та комунікаційні категорії;

– філологічний метод полягає в коментуванні перекладу для спеціалізованої аудиторії.

Не мови є центром операції перекладу, а тексти. Тому переклад передбачає врахування механізмів функціонування тексту та типології тексту. Ключовими елементами текстової організації є: зв'язність по відношенню до загальної структури інформації, що виявляється на макротекстуальному та семантичному рівнях; когезія, тобто відношення між семантичними і синтаксичними одиницями, в якому виділяються референційні механізми і сполучники; тематична прогресія, тобто організація інформації, яка артикулює між собою відомі та нові елементи інформації.

Переклад – це складний акт комунікації, який включає кілька позатекстових аспектів: соціокультурний контекст вихідного тексту, а також цільового тексту, різні відправники і одержувачі. Контекст, під впливом якого знаходиться переклад, складається з трьох вимірів: комунікаційний вимір пов'язаний з лінгвістичними варіаціями, прагматичний вимір – з інтенціональністю дискурсу, а семіотичний – з системою цінностей даної культури, звідси й відмінності між семіотичними категоріями жанру, дискурсу та тексту відповідно до культурних правил. Рецепція, яка відіграє важливу роль у перекладі, створює проблему культурного перенесення, історичного виміру та функції перекладу.

Виділяють компетенції, якими повинен володіти майбутній перекладач:

- лінгвістична компетенція,
- екстралінгвістична компетенція,
- компетенція передачі,
- інструментальна та професійна компетенція,
- психофізіологічна компетенція,
- стратегічна компетенція.

1) Лінгвістична компетенція.

Ця компетенція, яка спочатку називалася навичкою спілкування двома мовами, зрештою була названа лінгвістичною, оскільки ця назва краще відповідала її визначенню. Вона відповідає основним системам знань і навичок, необхідних для мовної комунікації, і складається з рецептивних навичок у вихідній мові та продуктивних навичок у цільовій мові. Лінгвістична компетенція містить у собі:

– граматичну компетенцію, яка є сферою мовного коду (лексика, словотвір, структура речення, семантика, вимова та правопис);

– соціолінгвістичну компетенцію, яка дозволяє розуміння відповідно до соціолінгвістичних контекстів, адаптацію до наміченої мети, до співрозмовників та до ситуації;

– дискурсивну компетенцію, яка відповідає володінню мовними формами, що дають змогу створювати в усній і письмовій формі різні типи текстів, володінню когерентністю та когезією.

2) Екстралінгвістична компетенція.

Вона базується на знаннях, неявних чи явних, загальних і окремих галузях та складається з:

- теоретичних знань перекладу,
- бікультурних знань (культури мови-джерела та культури метамови),
- загальних енциклопедичних знань,
- знань у конкретних галузях.

3) Трансфертна компетенція (компетенція передачі).

Ця компетенція є центром системи та об'єднує всі інші. Це проявляється в здатності проходити процес передачі від оригінального тексту до розробки остаточного тексту. Тобто зрозуміти оригінальний текст і повторно висловити його цільовою мовою, враховуючи мету перекладу та характеристики одержувача. Вона, у свою чергу, складається з наступних навичок:

- навичка розуміння, яка полегшує аналіз, синтез, мобілізацію екстралінгвістичних знань;
- навичка «девербалізації» і диференціації мов (контроль інтерференцій);
- навичка повторного вираження, яка дозволяє текстове планування, дослідження мови перекладу;

– навичка розробки перекладу в цілому, яка керує вибором найбільш прийняттого методу.

4) Інструментально-професійна компетенція.

Ця компетенція складається із знань, навичок і ставлення до практики професійного перекладу: знання ринку праці та поведінки професійного перекладача (зокрема, професійної етики), знання та поводження з джерелами документації всіх видів, а також новими технологіями.

5) Психофізіологічна компетенція.

Вона проявляється навичками в психомоторній, когнітивній сферах і за психологічними характеристиками, тобто:

- психомоторні вміння та навички читання та письма,
- когнітивні здібності, пам'ять, увага, креативність, логічне мислення, аналіз і синтез тощо.
- психологічні характеристики, такі як інтелектуальна допитливість, наполегливість, строгість, критичне мислення, самопізнання та впевненість у собі тощо.

6) Стратегічна компетенція

Вона складається з індивідуальних свідомих чи несвідомих, вербальних чи невербальних процедур, які використовуються для вирішення проблем, що виникають під час процесу перекладу. Це важлива компетенція, яка впливає на всі інші, оскільки вона використовується для виявлення проблем, прийняття рішень, виправлення випадкових помилок або заповнення недоліків, які з'являються в одній чи кількох з них. Деякі стратегії використовуються для вирішення проблем розуміння (відокремлення основних ідей від другорядних, зв'язування понять разом, пошук інформації тощо), інші – для вирішення проблем переформулювання (перефразування, повторний переклад тощо) та для вирішення проблем документування (встановлення певного порядку консультацій, знання способів відбору інформації тощо).

Усі ці навички переплітаються, формуючи навичку перекладу. Компетенція передачі та стратегічна компетенція відіграють важливу роль: компетенція передачі, оскільки вона охоплює всі компетенції, стратегічна компетенція впливає на всі інші, оскільки вона використовується для компенсації недоліків і вирішення проблем, які можуть виникнути в кожному з них. Крім того,

пріоритет окремих підкомпетенцій може змінюватися залежно від ситуації перекладу: переклад рідною мовою, переклад іноземною мовою, загальний переклад, спеціальний переклад, тип спеціальності, проєкт перекладу, відповідні мови, рівень досвіду тощо.

Висновки. На основі особливостей компетенцій перекладу можна сказати, що навчання постійно дозволяє студенту вдосконалювати свої лінгвістичні та екстралінгвістичні знання метамови, стратегічна компетенція та інструментальна компетенція повинні бути пріоритетними при навчанні перекладу іноземною мовою.

Навчити перекладати означає навчити студентів-перекладачів читати оригінальні тексти очима перекладача: вміти визначити труднощі, подолати їх, знати спеціальну термінологію, щоб зробити аргументований переклад. Метамова перекладацької освіти містить чотири підгрупи термінів: факти мови, міжмовний переклад, педагогіка та споріднені дисципліни. Метамова навчання перекладу є справді функціональною спеціалізацією мови, оскільки вона включає передачу інформації, що стосується певної сфери досвіду, у цьому випадку уміння перекладати. Це водночас важливий засіб спілкування між викладачами та студентами та запорука педагогічної ефективності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Cormier M. C. Traduction de textes de vulgarisation et de textes didactiques : approche pédagogique. *Meta*, 35(4), 676–688. URL: <https://www.erudit.org/fr/revues/meta/1990-v35-n4-meta330/002393ar/> (Дата звернення: 22.01.2023).
2. Dancette J. (2003). «Le protocole verbal, un outil d'autoformation en traduction», dans G. Mareschal et coll., dir., *La formation à la traduction professionnelle*. Ottawa, Presses de l'Université d'Ottawa, pp. 65–82. URL: <https://scienceetbiencommun.pressbooks.pub/interdisciplinarite/chapter/les-protocoles-de-verbalisation-interdisciplinaires-en-traduction/> (Дата звернення: 06.02.2023).
3. Dancette J. (2006). «Dans les coulisses de la traduction; lieu et modalités du travail sur le sens», dans M. Lederer, dir., *Le sens en traduction*. Caen, Lettres modernes Minard, pp. 63–80. URL: <https://www.erudit.org/fr/revues/ttr/2008-v21-n2-ttr2917/037492ar/> (Дата звернення: 06.02.2023).
4. Delisle J. *L'enseignement pratique de la traduction*, École de Traducteurs et d'Interprètes de Beyrouth, Beyrouth/Ottawa : Les Presses de l'Université d'Ottawa, coll. «Sources-Cibles», 2005, 280 p. URL: <https://sciendocom/article/10.1515/tran-2016-0011> (Дата звернення: 28.01.2023).
5. Delisle J., Lee-Jahnke H. *Enseignement de la traduction et la traduction dans l'enseignement*. URL: <https://books.openedition.org/uop/1868> (Дата звернення: 18.02.2023).
6. Durieux C. *Fondement didactique de la traduction technique*. Paris. Didier Erudition, 1988, Paris. 171 p.
7. Durieux C. (2005) «L'enseignement de la traduction : enjeux et démarches ». *Meta*, 50, 1, pp. 36–47. URL: <https://www.erudit.org/fr/revues/meta/2005-v50-n1-meta864/010655ar/> (Дата звернення: 28.01.2023).
8. Gouadec D. (2005). «Pédagogie par projets : le modèle rennais», dans D. Gouadec, dir., *Traduction – Localisation : Technologies & Formation*. Paris, La Maison du Dictionnaire, pp. 177–199.
9. Kiraly D. (2005). «Project-Based Learning: A Case for Situated Translation». *Meta*, 50, 4, pp. 1098–1111. URL: <https://www.erudit.org/en/journals/meta/2005-v50-n4-meta1024/012063ar/> (Дата звернення: 23.02.2023).
10. Larose R. (1998). *Méthodologie de l'évaluation des traductions*. *Meta*, 43(2), 163–186. URL: <https://www.erudit.org/fr/revues/meta/1998-v43-n2-meta171/003410ar/> (Дата звернення: 03.02.2023).
11. Larose R. *Théories contemporaines de la traduction*. 2e édition. Sillery (Québec), Presses de l'Université du Québec, 1989. TTR, 3(1), 125–129. URL: <https://www.erudit.org/fr/revues/ttr/1990-v3-n1-ttr1472/037062ar.pdf> (Дата звернення: 03.02.2023).

12. Plassard F. (2005). « Contribution des listes de diffusion à la pratique de la traduction : analyse d'un cas d'espèce, la liste du réseau franco-allemand », dans D. Gouadec, dir., *Traduction – Localisation : Technologies & Formation*. Paris, La Maison du Dictionnaire, pp. 177-199.

13. Pym A. (2002). «Training Language Service Providers : Local Knowledge in Institutional Contexts», dans B. Maia, J. Haller et M. Ulyrch, dirs, *Training the Language Services Provider for the New Millennium*, Proceedings of the III Encontros de Tradução de Astra-FLUP. Porto, Faculdade de Letras da Universidade do Porto, pp. 21–30. URL: <https://usuaris.tinet.cat/apym/on-line/training/portopaper.pdf> (Дата звернення: 03.03.2023)

14. Rouleau M. (1994). *La traduction médicale. Une approche méthodique*. Brossard, Linguattech. URL: <https://www.erudit.org/en/journals/meta/1995-v40-n4-meta181/001960ar.pdf> (Дата звернення: 28.02.2023).